

Fritidshemslärarens roll i digitaliseringens era

En essä om digitaliseringens påverkan på fritidshemslärarens roll

Av: Metin Catir & Christopher Ledin

Handledare: Martin Gunnarson

Södertörns högskola | Institutionen för lärarutbildningen

Fritidspedagogiskt område | Höstterminen 2021

Examensarbete 15 hp

Grundlärarprogrammet med interkulturell profil med inriktning mot fritidshem, erfarenhetsbaserad 180 hp

SÖDERTÖRNS HÖGSKOLA | STOCKHOLM
sh.se

Abstract

Title: The role of the after-school teacher in the era of digitalisation - An essay on the impact of digitalisation on the role of the after-school teacher.

The purpose of our essay is to investigate how the role of the after-school center teacher is affected by digitalisation within the school. We investigate how we can promote digitalisation while fulfilling our pedagogical task and maintaining a good relationship with colleagues. We are also examining the conditions for the changed picture of requirements that digitalisation entails. In our essay, we have used ethical perspectives as a method to investigate what can be considered our duty as after-school programme teachers in relation to digitalisation, pedagogical assignments and colleagues. We use the Dreyfus brothers' epistemological perspective to contribute to the understanding of the reactions that our colleagues have before digitalisation. Ethical theories of duty and virtue as well as epistemological concepts such as practical knowledge are central to our essay. In our essay, we have come to the conclusion that the promotion of digitalisation and the use of digital tools are related to the conditions. The pedagogical mission and digitalisation can be completed without any of the areas having to be prioritized away. It is to a large extent possible to integrate these into the after-school center's activities and activities. It is also possible to promote digitalisation and maintain a good relationship with our colleagues.

Keywords: digitalisation, after-school teacher, after-school centre, ethics, practical knowledge

Sammanfattning

Titel: Fritidshemslärarens roll i digitaliseringens era - En essä om digitaliseringens påverkan på fritidshemslärarens roll.

Syftet med vår essä är att undersöka hur fritidshemslärarens roll påverkas av digitaliseringen inom skolan. Vi undersöker hur vi kan främja digitalisering samtidigt som vi fullgör vår pedagogiska uppgift och behåller en god relation till kollegor. Vi undersöker också förutsättningarna för den förändrade kravbilden som digitaliseringen innebär. I vår essä har vi använt oss av etiska perspektiv som metod för att undersöka vad som kan anses vara vår plikt som fritidshemslärare i förhållande till digitalisering, pedagogiskt uppdrag och kollegor. Vi använder oss av bröderna Dreyfus kunskapsteoretiska perspektiv för att bidra till förståelsen av reaktionerna som våra kollegor har inför digitaliseringen. Etiska teorier om plikt och dygd samt kunskapsteoretiska begrepp som praktisk kunskap är centrala i vår essä. Vi har i vår essä kommit fram till hur främjandet av digitaliseringen och användandet av digitala verktyg hänger ihop med förutsättningarna. Det pedagogiska uppdraget och digitaliseringen går att fullfölja utan att något av områdena behöver prioriteras bort. Det går i hög utsträckning att integrera dessa i fritidshemmets aktiviteter och verksamhet. Det går även att främja digitaliseringen och bibehålla en god relation till våra kollegor.

Nyckelord: Digitalisering, fritidshem, fritidshemslärare, etik, praktisk kunskap

Innehållsförteckning

Abstract.....	1
Sammanfattning	2
Berättelser.....	4
Metins gestaltning	4
Metins dilemmaformulering.....	6
Christophers gestaltning.....	7
Christophers dilemmaformulering	10
Syfte & Frågeställningar:	11
Metod	11
Etiska överväganden	14
Reflektion	14
Fritidshemslärares pedagogiska uppdrag	14
Val av perspektiv	16
Dygdetiskt perspektiv	16
Pliktetiskt perspektiv	18
Praktisk kunskap.....	21
Förutsättningarna	23
Främjandet.....	28
Avslutande tankar.....	29
Källförteckning.....	31

Berättelser

Metins gestaltning

Det är måndag och jag sitter och smuttar på en alldeles för stark kopp kaffe, som smakar bränt samtidigt som jag stirrar ut genom fönstret i vårt arbetsrum. De gråa molnen har precis lagt sig som ett stort duntäcke på himlen och jag anar att det är regn på ingång. Molnen får mig att tänka på det biträdande rektorn gav mig i uppdrag förra veckan, att få igång molntjänsterna på skolan. Ambitionen var att all personal på fritidshemmet skulle vara igång och använda dessa. Min biträdande rektor Sara bad mig på ett något otydligt sätt att skrida till verket:

- Vi behöver ta tag i den digitala kompetensen på skolan. Bland annat behöver fritidspersonalen bli vana vid att använda digitala verktyg. Jag tänker också att vi ska få rutin på våra molntjänster. Det kanske vi kan börja med. Fixar du det?

Jag svarade på rutin:

- Ja, det fixar jag. När kan jag få tid att sätta igång med det?

Sara tittade förvånad på mig. Jag antar att förvåningen berodde på min fråga om avsatt tid till digitaliseringen. Efter en kort stund svarade hon:

- Det blir nog svårt att hinna med det den här terminen. Vad tror du om planeringsdagarna i höst?

Jag känner hur frustrationen stiger inombords och jag vill egentligen spy ut min irritation över henne. Men jag håller igen och frågar med en snällare ton som döljer min irritation:

- Jaha, jag fattade det som att det var något aktuellt idag, för vi har ju pratat om det här tidigare du och jag. Sen skulle det passa utmärkt nu eftersom jag precis fått några att börja använda surfplattorna. Jag upplever att det kan bli lite grinig stämning ifall jag fortsätter tjata om att det är viktigt att vi lägger fokus på digitalisering men inte ger några förutsättningar för att de ska få lära sig hur det fungerar.

Återigen tittar hon på mig med en lätt (i mitt tycke) oförstående blick men svarade:

- Jag förstår hur du tänker och det är jättebra! Men det går inte riktigt att bara slänga sig in i ett nytt utvecklingsområde.
- Nytt?!

Slänger jag ur mig lika högt som jag tänker det.

- Digital kompetens har ju varit på agendan de två senaste åren nu. Hur kan vi inte ha kommit längre än att bara ha skrapat lite på ytan? Jag har ju suttit på flera fritidskonferenser och lovat mina kollegor att vi ska avsätta tid för utbildning av digitala verktyg inom kort!

Samma blick igen, sedan ett sådant svar som får mig att vilja brista inombords:

- Jag förstår att du vill komma igång nu men vi i ledningen har inte fattat det gemensamma beslutet än. Ni i laget får kämpa på så gott det går tills dess. Så siktar vi på planeringsdagarna i höst. Det kommer bli toppen!
- Ok.

Svarade jag. Och kände på mig att hon inte tänkte ge vika efter mina önskemål.

- Skulle du kunna komma ner till oss och ta upp den punkten på nästa möte?
- Absolut!

Svarade Sara sen lämnade hon rummet och jag satt kvar plågad av min egen frustration.

Under eftermiddagen har eleverna inte varit ute mellan skola, mellanmål och fritids. En tid eleverna ofta behöver vara ute och leka av sig. Det är mycket stöj i elevgruppen och en kritisk tid för att få till en god undervisning under fritidstid. Jag har en relativt stor elevgrupp som jag ska undervisa i estetiska uttrycksformer. Vi ska arbeta med sockermålning. Det tar en stund att fånga deras intresse men efter en stund följer nästan hela elevgruppen mina instruktioner. Vid nästa moment där eleverna själva ska börja skapa blir vi avbrutna av Kerstin som kommer in i ateljén och frågar:

- Skulle du kunna vara gullig och hjälpa en gammal tant med surfplattorna?
- Tyvärr, svarar jag. Vi ska precis börja måla.

Eftersom jag och Kerstin delat elevgruppen och jag har undervisning i den ena halvan och Kerstin ska ha programmering med den andra halvan av elevgruppen gör att jag känner mig tvingad att hjälpa henne, eftersom jag förra veckan tipsade henne om att ha det som aktivitet idag. Jag vet vilken stress det innebär att inte få tekniken att fungera. Jag känner också till Kerstins förkunskaper om digitala verktyg och drar slutsatsen att hon inte kommer kunna lösa det.

Jag ångrar snabbt mitt lite dryga svar och ber Kerstin ta över min elevgrupp så att jag snabbt kan avhjälpa hennes problem. När jag låser upp den första surfplattan så inser jag att det saknas en app jag laddade ner i förra veckan. Ok, tänker jag för mig själv. Ingen panik än, det är inte omöjligt att jag missade det på den här plattan. Samtidigt som en annan del av mig påminner mig själv om hur noggrann jag var när jag gjorde det. Jag öppnar upp två plattor till för att se om appen saknas på flera av dem, det gör det. Det tar längre tid än jag trott och en frustration över denna situation sköljer över mig. Jag känner mig enormt stressad då jag var mitt i ett undervisningsskede med ena halvan av elevgruppen. Den andra halvan börjar tappa

tålamodet under tiden jag försöker lösa tekniken och samtidigt som elevernas alla frågor börjar bilda en osynlig hög framför mig. Efter jag har löst problemet med de försvunna apparna ropar jag irriterat på Kerstin att hon kan ta över sin elevgrupp igen. Som om hon vore orsaken till problemet. Trots att min irritation över situationen är obeskrivlig ber jag ändå om ursäkt för att jag inte lyckas avsätta tid till att lära oss hur vi ska lösa såna situationer på egen hand än.

- Hur skulle jag klara mig utan dig? Tack du är en klippa!
- Ingen fara! Ni kommer snart lära er hur man grejar det där själva svarar jag lite avvärjande.

Det kaoset jag möts av när jag kommer till min grupp igen tar udden av dagen och det var nästan självklart att det skulle bli såhär. Eftersom jag vet av erfarenhet att eleverna är i sådant stort behov av sina rutiner kring aktiviteterna, blir det lätt att om en situation som denna uppstår mitt under en aktivitet är det lätt att det spårar ur. Vilket det också gjorde.

Metins dilemmaformulering

Jag kom till min nuvarande arbetsplats för cirka fyra år sen och dagarna har sedan dess givit känslan av en behaglig arbetsmiljö. Det är klart ingen arbetsplats är fläckfri men det har i vilket fall känts bra att arbeta där, på grund av flera fördelar men två av dem som ger mig extra mening, är just att jag får arbeta med fokus på fritidshemmets verksamhet och mitt andra intresse, digitalisering. Vi planerar aktiviteterna gemensamt under fritidskonferensen men det är först och främst den person som håller i aktiviteten som har bäst koll på hur den vill lägga upp undervisningen. Så behöver man (som i mitt fall) gå iväg från sin grupp mitt i undervisningen, är det lätt hänt att det eskalerar. Men jag vill ju samtidigt se till att vi strävar mot att bli bättre på användandet av digitala hjälpmedel i undervisningen. Det sätter mig i en pressad sits över att behöva välja när, var och hur jag ska lägga mitt fokus på dessa två minst lika viktiga områden. I gestaltningen beskriver jag en situation där jag stöter på svårigheter från olika håll. Den ena där jag blir tillfrågad om att göra förändringar i verksamheten, utan att få några verktyg eller förutsättningar och de andra där jag ska orka mäta med mina egna arbetsuppgifter och att hjälpa mina kollegor när tekniken strular. Jag upplever att det blir kämpigt att vara den som måste väga upp själv hur pass mycket av min tid jag ska viga åt att arbeta med ett utvecklingsområde som vi inte riktigt börjat med än. Det är som att det finns en viss ambivalens kring det digitala inom skolan. En del ser gärna sig själva som passagerare på tåget mot digitalisering, men på samma gång så blir man osäker på hur man bäst anpassar sig

till denna nya digitala skolmiljön. En annan del ställer sig kanske mer skeptisk till frågan och när man väl ger med sig och har köpt in massa dyra produkter frågar man sig varför man gjorde det. I slutändan så hamnar vi på samma ställe, ruta ett. Är det upp till huvudmän, rektorer och ledning att se till att personalen får gedigen kunskap och fortbildning kring dessa nya hjälpmedel, eller blir det upp till var och en att själv gå mikrokurser via exempelvis skolverkets hemsida. Eller landar allt i slutändan att det är den personal som råkar ha intresse för det som blir någon slags ambassadör för hela processen, på ett ofrivilligt sätt. Min upplevelse är att styrdokumenterna nyanserar upp en väldigt tydlig bild av varför det är viktigt med det digitala i samhället för elever men desto mindre om hur man ska bestiga detta berg av digitala hjälpmedel och tjänster.

Christophers gestaltning

Innan fritidsmötet möter jag Karin vid kaffeautomaten i personalrummet. Det är bara vi där. Karin är femtioplus och har jobbat över tjugofem år inom skolan. Jag tänker ta tillfället i akt och prata om digitaliseringen med henne. För att jobba upp min argumentationsteknik och bli varm i kläderna inför fritidsmötet. Då jag vet att dagens mötesinnehåll kommer väcka känslor.

När väl samtalet är igång tänker jag att det är som att prata med en gammal klok men förlegad uggla. Jag lyfter att vi borde byta ut våra närvarolistor i pappersform mot digitala till fritids. Det finns så många fördelar. Jag förklarar och förmedlar med både kroppsspråk och en verbal tydlighet fördelarna när jag listar dem:

- Vi kan ha alla klasser inlagda digitalt istället för flera pärmar med jättemånga papperslistor. Det är miljövänligare. Det går snabbare att scrolla mellan namn, avdelningar och så vidare vid in- och utcheckning av eleverna. Det kommer finnas utrymme för att anteckna aktuella saker vid elevens namn ifall vårdnadshavare eller vi behöver meddela något. Det blir lättare för oss att föra statistik med digitala listor och vi kan därmed anpassa våra arbetstider i större utsträckning efter elevernas faktiska vistelsetider.

När jag är färdig höjer Karin blicken ovanför glasögonen som vilar på nästippen och utbrister:

- Nä du, det där förstår jag mig inte på. Jag är för gammal. Jag föredrar papper.

Jag får en föraning om hur fritidsmötet kommer gå. Varför biter inte mina argument om fördelar med digitaliseringen? Jag funderar på om det är en mental spärr som sitter i huvudet på vissa. Det kanske handlar om inställning. Jag funderar en kort stund på vad jag kan göra för att påverka den innan jag försöker samla mig inför fritidsmötet.

Det timslånga fritidsmötet ska precis börja när jag projicerar upp mötesagendan på whiteboardtavlan bakom mig. Dagens fritidsmöte kommer avhandla ämnen som jag vet många i fritidspersonalen inte tycker om. Digitalisering och digitala verktyg. Ämnen som personalen tidigare dömt ut, förminskat eller ryggat tillbaka inför. Det är min erfarenhet av tidigare möten och samtal. Jag kan ha förståelse för det. Under de drygt nio år jag jobbat inom skolans värld har det hänt mycket kring digitaliseringen. Både på skolorna och i samhället. Det har gått i snabb takt.

En del av fritidsmötet är vigd till ämnet ”digitala verktyg som läresurs”. Eftersom vi har en låg användningsfrekvens av surfplattor och andra digitala verktyg inom fritidshemmet. Ambitionen är att öka användningen i linje med skolans progressionsplan för digital kompetens. Samt att komma åt syftet och det centrala innehållet som det står beskrivet om fritidshemmet i skolans läroplan i kapitel 4. Det tar inte många sekunder innan någon i fritidspersonalen runt konferensbordet läser mötesagendan och utbrister:

- Digitala verktyg som läromedel! Du menar spela Minecraft eller gå in på Youtube fast man inte får.

Hen får medhållande suckar och klagorop från flera andra. En annan pedagog runt konferensbordet stämmer in högre:

- Dom sitter ju bara stilla! I timmar! Om man inte stoppar dom. Som besatta!

Jag tänker att jag inte ska stämma in eller ge vika för klagosången även fast en del av mig håller med. Det är en bra beskrivning av vad som sker om man låter eleverna sitta med en surfplatta utan styrning eller begränsning. Inombords känns det som att jag tagit första steget uppför en rulltrappa som går nedåt. Jag anstränger mig för att vara positiv och professionell i min roll som arbetslagsledare för skolans fritidshem. Min positiva attityd kanske kommer göra vandringen uppför rulltrappan snabbare tänker jag. Rektorn har på ledningsmötet påtalat att det är viktigt att vi sjösätter progressionsplanen för digital kompetens. Hon förklarade inte varför men det skulle göras skyndsamt. När personalen ifrågasätter mig och ledningen kan jag

inte låta bli att inombords hålla med en aning och ifrågasätta varför vi ska vara så digitala. Vad är vinningen? Varför är det så viktigt och framförallt bråttom?

Någon runt konferensbordet ifrågasätter varför så mycket arbetsuppgifter åläggs fritidspersonalen som har med digitalisering att göra och att vi faktiskt borde prioritera annorlunda. Personalen menar att det knappt finns tid att se och bekräfta alla elever i de stora barngrupperna. Det sista vi borde prioritera är digitalisering och än mindre förmedla och undervisa genom digitala verktyg. Katrin ur personalgruppen ifrågasätter under mötet:

- Det låter alltid bra men har ledningen funderat på hur vi ska lära oss alla nya tekniker och appar? Får vi extra resurser eller tid för det här?

Jag försöker mildra stämningen och lugna gruppen genom att svara:

- Vi har inte fått några extra resurser i form av tid men vi ska få nya Ipads. Vi måste inte lära oss om allt men vi behöver börja titta på hur, vad och när vi använder dessa redskap. Det ingår trots allt i vårt uppdrag. Vi behöver diskutera det här för att utveckla vårt och elevernas sätt att använda digitala resurser. Ingen press på oss! Vi måste inte lära oss om allt men vi behöver som sagt börja titta på hur, vad och när vi använder dessa redskap.

Ett steg upp i rulltrappan.

Jag får himlande ögon och likgiltiga suckar till svar.

Ingen verkar övertygad.

Jag står still medan rulltrappan åker nedåt.

Jag ställer mig frågan om det ens är värt att fortsätta gå uppåt eller om jag bara ska följa rulltrappan ner.

Fritidsmötet fortsätter i samma anda och jag försöker avsluta och gå vidare. Detta ämne riskerar också att äta upp all mötestid och vi kommer ingen vart. Eller gör vi det ändå undrar jag. Vi kanske måste gå till botten och reda ut detta ämne. Det verkar finnas ett behov. Med mycket känslor kopplat till ämnet kanske det är en dum idé att bara sätta locket på och gå vidare. Jag tar temperaturen på behovet genom att säga att vi ska gå vidare men får genast mothugg av flera i personalen. Jag får känslan av att jag öppnat Pandoras ask.

Christophers dilemmaformulering

I min dilemmagestaltning beskriver jag olika händelser som beskriver det komplexa uppdrag fritidshemsläraren står inför när det handlar om digitalisering. Dels handlar det om svårigheten för fritidshemslärare att implementera nya verktyg och användningen av dessa i undervisningen och verksamheten. Dels handlar det om hur man arbetar kompetensutvecklande på fritidshemmet och vilken roll vi som fritidshemslärare intar gentemot kollegor, ledning och elever i frågan om digitalisering. Inom fritidshemmet åläggs vi från olika håll att både implementera och undervisa med och genom digitala verktyg. Som ett steg i skolans digitaliseringsprocess. Gestaltningen förmedlar bilden av det jag som fritidshemslärare upplever som ett otydligt uppdrag eller förhållningssätt i fråga om kunskapshöjande insatser, digital kompetens och mitt förhållande till ledning, kollegor och elever. Svårigheten att navigera och prioritera i fritidshemmets uppdrag blir tydligt för mig när digitaliseringen lyfts som ämne. Jag upplever att det saknas riktlinjer eller tydlighet i vårt uppdrag för hur vi ska hantera digitaliseringen och olika aspekter såsom undervisning, digital kompetens och fortbildande insatser för pedagogerna. Vi är ofta inte utbildade i den teknik vi ska använda och i vissa fall har eleverna större vana och kunskap i hanterandet av de digitala verktygen än oss lärare och övrig personal. Det avsätts varken tid eller resurser i proportion till vad som förväntas av oss som lärare utifrån läroplanens skrivning. Vi vill hänga med i digitaliseringen och ge eleverna kvalitativ och varierande undervisning. Jag känner en lojalitet mot ledning och huvudman vilka vill ha en hög grad av digitaliseringen samtidigt som jag har en lojalitet gentemot mina kollegor i personalgruppen vilka är övervägande skeptiska till digitaliseringen av olika anledningar. Jag ställer mig frågan om man ska omfamna digitaliseringen fullt ut eller prioritera bort den i förmån för andra områden. Vilka perspektiv ska väga tyngst i frågan om digitalisering; huvudman, kollegor eller elevernas? Alla val och prioriteringar får olika konsekvenser för olika grupper inom skolan.

Syfte & Frågeställningar

Syftet med denna studie är att få fördjupad kunskap och klarhet i vilket förhållningssätt och roll vi lärare i fritidshem bör ha gentemot digitaliseringen och dess verktyg.

- *Hur kan man som fritidshemslärare främja digitaliseringen inom skolan samtidigt som man fullgör sin pedagogiska uppgift?*
- *Vilka förutsättningar får eller har en fritidshemslärare för att möta denna kravbild?*
- *Hur kan vi som fritidshemslärare främja digitaliseringen inom fritidshemmet och samtidigt ha en god relation till kollegor?*

Metod

I detta examensarbete har vi valt att använda oss av vetenskaplig essä som metod för undersökande av våra frågeställningar. Vi har i våra berättelser gestaltat situationer där vi ställs inför valet av två viktiga aspekter i vår roll som fritidshemslärare men inte riktigt är säkra på om vårt handlande leder oss till det rätta valet. Om det ens finns något rätt eller fel i situationerna som uppstår. I våra gestaltningar belyser vi dilemman utifrån tidigare erfarenheter. Vi har båda under flera års tid arbetat på fritidshemmet och med tiden samlat på oss en stor mängd erfarenhet av verksamheten. Verksamheten är dock inte statisk utan i ständig utveckling och rörelse så det är nästintill omöjligt att någon dag säga att man har blivit expert på området. Vi kommer även i denna essä att titta närmare på hur den så kallade praktiska kunskapen spelar roll i relation till våra berättelser. Alsterdal skriver i sin text *Essäskrivande som utforskning* om hur teoretisk kunskap skiljer sig från den praktiska. Hon menar att den praktiska kunskapen mer eller mindre är bunden till tid och rum och kräver därför konkreta situationer och berättelser för att det ska gå att reflektera över den (Alsterdal, 2014, s.51).

Genom att använda oss av essä som uppsatsform så ger det oss verktyg att se över och reflektera över vårt eget handlande utifrån olika perspektiv. Alsterdal fortsätter i sin text om vad som kännetecknar en essä och menar att det är när författaren håller sig kvar vid sina egna upplevelser och erfarenheter, utan att ta avstånd från det i texten, samt att det ska pågå som en röd tråd genom hela texten. I en essä ska det även ske en dialog mellan ens egna erfarenheter och andra tänkare, för att på så vis ge möjligheter att växla mellan sina ståndpunkter samt försöka se på situationen ur andra perspektiv. Själva ordet essä betyder försök, då man genom sitt skrivande försöker ge det egenupplevda nya dimensioner. Filosofen Vilhelm Flusser lyfter

vad som skiljer en essä från en akademisk text. Den skillnaden vi kan se mellan dessa former är vilka frågor man kan och vill undersöka och hur man går tillväga. I relation till en essä så behandlar man frågorna om det mänskliga livet och detta i sin tur kan ses på flera olika sätt men inte nödvändigtvis bevisas. Essän förhåller sig till det som anses vara motsägelsefullt. Det innebär att i våra dilemman finns motsägelser där vi som fritidshemslärare är skyldiga att utföra vårt pedagogiska uppdrag och samtidigt åläggs att genomföra ett digitaliseringsarbete av fritidshemmet, som är betydande i form av tid och resurser relaterat till det pedagogiska uppdraget. Vi undersöker dessa motsägelser med hjälp av olika perspektiv. Till skillnad från en traditionell avhandling är inte försöket att få ett slutresultat men det finns ändå ett avslut i en essä där du inte hamnar på samma plats som du började i texten. Det sker således en förflyttning eller rörelse i en essäform (Alsterdal, 2014, s.58-59).

Historikern Ylva Waldemarson skriver om begreppet erfarenhet och hur detta kan fylla flera olika funktioner, beroende på hur man använder det, när man använder det och sist men inte minst varför man använder det. Hon skriver vidare om att det vi kan göra med våra erfarenheter beror framförallt på *om* vi reflekterar över våra erfarenheter och isåfall *hur* vi har reflekterat. Hon menar att reflektion är ett sätt att eftertänksamt blicka tillbaka och arbeta med sina erfarenheter i syfte av att lära sig något nytt (Alsterdal, 2014, s.50).

I denna essä har vi valt att utgå ifrån dels etiska perspektiv för vi tror att moralfilosofiska teorier kan tydliggöra våra handlingsalternativ i de mellanmänskliga relationerna till våra kollegor. De etiska perspektiven kan sätta fingret på och belysa vad som är viktigt och moraliskt rätt i vår roll som fritidshemslärare. Det pliktetiska perspektivet kan hjälpa oss att komma fram till vad som är vår viktigaste plikt i frågan om digitalisering kontra pedagogiskt uppdrag. Vi har även valt att se våra dilemmasituationer utifrån kunskapsteoretiska perspektiv då dessa perspektiv är tänkt att ge oss tydligare inblick i hur stor del vår praktiska kunskap spelat roll i relation till våra dilemman. Samt förstå den praktiska kunskapen hos våra kollegor. Vi använder oss av Henriksen och Vetlesens teorier när vi tittar utifrån det etiska perspektivet och utav bröderna Dreyfus när vi tittar utifrån det kunskapsteoretiska perspektivet. Dreyfus och Dreyfus kunskapsteoretiska perspektiv kan hjälpa oss i reflektionen kring elevernas ställning och roll i våra dilemman. Vi har även valt att ha med inslag från John Deweys syn på lärande där vi beskriver vad han menar med handlingsdimensioner och varför vi anser det är viktigt att eleverna får komma i kontakt med digitala verktyg (Gustafsson, 2020, s.63f.)

Vi har i denna essä även använt oss av observation som verktyg för vårt undersökande. Observationerna har möjliggjort det för oss att titta på ett händelseförlopp utifrån ett utomstående perspektiv. I våra observationer så har vi under ett tillfälle observerat två olika situationer där digitaliseringen kommer till uttryck i skolans verksamhet.

Jag, Metin, observerar en matematiklektion där eleverna istället för att arbeta med ämnet på det klassiska sättet får använda sig av digitala verktyg. Läraren under denna lektion är en van användare av digitala verktyg. Öhlander menar att när man gör en observation i en vardagssituation så är det både mångfacetterat och komplext. Eftersom det är svårt att få med allt som sker i minsta detalj är det därför viktigt att välja ett fokuserat område att observera. Däremot menar han inte att det är nödvändigt att stänga alla dörrar för oväntade händelser i sin observation som oftast sker, eftersom dessa oväntade händelser också kan spela en viss roll i slutsatsen (Öhlander, 1999, s.79). Det jag valde att fokusera på under min observation var att titta efter hur en lärare med erfarenhet inom det digitala området hanterar ett sådant tillfälle, där även eleverna i många fall kan ses som goda användare av digitala verktyg. Under tiden tog jag skriftliga anteckningar men hade även funderingar jag önskade få klarhet i redan innan observationen. Dessa funderingar tydliggjordes efter att observationen var klar.

Jag, Christopher valde att göra en fokuserad observation i fritidshemmet för att pröva hypotesen om att digitala verktyg används på ett godtyckligt sätt i fritidsverksamheten. Med godtyckligt syftar jag på att de digitala verktygen används utan pedagogiskt syfte. Min ambition var att besöka alla fyra avdelningar i fritidshemmet på min arbetsplats. Min observation övergick vid besöket på den första avdelningen till en deltagande observation då det saknades pedagoger på plats och jag kände ett ansvar gentemot elevgruppen. Därav blev min observation begränsad till en avdelning istället för fyra. Till en början var jag skeptisk till att byta observationsform då jag trodde kvalitén på observationen skulle försämrats. I efterhand kan jag instämma i det som Öhlander beskriver om deltagande observation, att forskaren lär känna de människor som studeras och gör liknande erfarenheter som studieobjekten gör (Öhlander 1999, sid 78). Jag tror det snarare var en fördel med den deltagande observationen då jag fick gå på djupet och använda flera sinnen. Jag tog skriftliga anteckningar i början när jag gjorde den fokuserade observationen. När jag gick över till den deltagande observationen tog jag mentala anteckningar och skrev ned dem i efterhand. Jag

gjorde även observationsanteckningar för frågor och svar i samband med att jag ställde frågor till min kollega.

Etiska överväganden

I denna essä så har vi valt att anonymisera alla personer som är inblandade så namnen på personerna som medverkar i våra berättelser är därför fingerade. Dahlin-Ivanoff skriver om att det är en forskares skyldighet att anonymisera sitt data så att man ej kan härleda materialet till någon enskild person. I relation till våra berättelser och denna studie igenom, har vi därför noga funderat kring hur vi ska kunna återge budskapet med vår essä utan att någon blir igenkänd, tar illa vid sig eller råka illa ut på grund av det vi skriver. För att undvika att något av detta sker har vi ändrat detaljer i historierna som till exempel kön, namn och sakuppgifter (Dahlin-Ivanoff 2017, s. 92).

Reflektion

Fritidshemslärarens pedagogiska uppdrag

Under denna rubrik beskriver vi fritidshemslärarens pedagogiska uppdrag för att bidra till förståelsen kring vår roll som fritidshemslärare. Den första frågan i våra frågeställningar handlar om vårt pedagogiska uppdrag och främjandet av digitaliseringen. Vi vill förmedla en bild av vad vårt uppdrag innehåller och innebär så att vi kan ställa det i relation till digitaliseringen som kan ses som omfattande och genomgripande. I våra dilemman befinner vi oss i situationer där vi står inför en digitaliseringsprocess som riskerar att påverka vårt pedagogiska uppdrag. Eftersom digitaliseringen är omfattande och fritidshemslärarens uppdrag är komplext vill vi förenkla och förtydliga genom en uppdragsbeskrivning.

Förväntningarna och kraven på oss som fritidshemslärare är många och skiljer sig åt beroende på arbetsplats och chef. Eftersom titeln fritidshemslärare är relativt ny är det många som saknar kunskap om vårt uppdrag och vad vi förväntas göra. Även bredden i vårt uppdrag och dess beskrivning gör det svårt för andra än just fritidshemslärare att förstå och begripa det vi gör. På så vis kan vårt uppdrag verka otydligt i utomståendes ögon. För oss fritidshemslärare är dock vårt komplexa uppdrag mer självklart. Wallman beskriver sin syn på fritidshemslärare som en speciell yrkesgrupp av flera anledningar. Dels för att vi besitter en bred kunskapsbas och spetskompetens i de mellanmänniska relationerna, som också utgör den fritidspedagogiska grunden. Inom ramen för den fritidspedagogiska grunden förväntas vi även leda elever in i den sociala utvecklingen, gruppsammanhang, grupprocesser och tillhörighet,

samt hjälpa eleverna att utveckla sin identitet, självkänsla och självförtroende. Wallman fortsätter beskriva i sin text att fritidshemslärarens krav och förväntningar må ha ändrats genom åren men att vårt uppdrag förblir detsamma, att utveckla ett socialt samspel och regler hos eleverna (Wallman, 2018, s.137).

Fritidshemmets grund vilar på den pedagogiska traditionen, varpå den utgår ifrån filosofen John Deweys pedagogik. Genom denna pedagogik är det tänkt att eleverna ska socialiseras in i ett samhälle genom skola, förskola och fritidshem. Det är även genom den pedagogiska traditionen som fritidshemmet har sin socialpedagogiska bakgrund, då människan enligt Dewey är social i sin natur. I Deweys syn på kunskap och utveckling menar han att det är viktigt att se till varje elevs erfarenheter, då hans pedagogik till stor del bygger på olika handlingsdimensioner. Det centrala i en handlingsdimension är att elevernas idéer även måste få prövas på i praktiken, för att på så vis se sambandet mellan teori och praktik (Gustafsson, 2020, s.63).

I våra dilemman står vi inför ett slags val att prioritera digitaliseringen på fritidshemmet. Förstår vi det utifrån Deweys kunskapssyn kan en bortprioritering av digitaliseringen innebära att vi inte tar tillvara elevernas erfarenheter och utveckling. Genom att prioritera digitaliseringen kan vi öka förutsättningarna för att ge eleverna stöd och stimulans i deras utveckling. Eftersom eleverna i mångt och mycket i dagens samhälle ägnar en stor del av sin tid till digitala verktyg, medier och skärmar men har olika förutsättningar har vi en möjlighet att arbeta med skolans kompensatoriska uppdrag som beskrivs i skollagen (2010:800). Med en ökad digitalisering och användning av digitala verktyg får vi fler verktyg i vår arsenal att uppväga skillnader i elevers förutsättningar att tillgodogöra sig utbildningen. En bortprioritering av digitaliseringen anser vi inte vara ett önskvärt scenario och perspektivet på elevernas utveckling och lärande bör väga tungt när vi reflekterar och bestämmer vårt vidare handlande.

Enligt Skollagen (SFS 2010:800) är fritidshemmets syfte bland annat att komplettera skolan och stimulera elevernas utveckling och lärande samt erbjuda dem en meningsfull fritid och rekreation. Utbildningen ska utgå från en helhetssyn på eleven och elevens behov. Skrivningen i skollagen ger fritidshemsläraren stort utrymme för tolkning av uppdraget. För att tydliggöra uppdraget inom skolan används grundskolans läroplan vilket är fritidshemslärarens viktigaste styrdokument förutom skollagen. Det är viktigt att som

fritidshemslärare vara inläst på läroplanen. Fritidshemmet har ett eget kapitel i läroplanen, kapitel 4. Förutom kapitel 4 är även kapitel 1 och 2 viktiga att ta hänsyn till vid planering av undervisning i fritidshemmet. I kapitel 4 beskrivs syftet med undervisningen i fritidshemmet och det centrala innehållet som ska behandlas i undervisningen. Under dessa rubriker återfinns traditionellt fritidspedagogiskt innehåll som exempelvis estetiska uttrycksformer, byggande och konstruktion mm. Det finns inslag av det mer skoltraditionella i form av vardagsmatematik i det centrala innehållet men också en betoning på användandet av digitala verktyg *“Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011”* (Skolverket 2019). Ett annat viktigt dokument är Skolverkets allmänna råd med kommentarer om fritidshem. Syftet med de allmänna råden är att ge stöd och vägledning och att bidra till en ökad måluppfyllelse för eleverna i fritidshemmet (Skolverket 2014, sid 3). Barnkonventionen: FN:s konvention om barnets rättigheter (UNICEF Sverige, 2016) är ytterligare ett viktigt dokument för fritidshemsläraren att förhålla sig till.

Val av perspektiv

Våra dilemman berör till stor del en strukturell problematik inom fritidshemmet. Det handlar om ämnen som påverkar våra dilemman på olika sätt där det finns politiska, ekonomiska och ledningstekniska aspekter vi har liten eller ingen kontroll över. I vår essä behandlar vi våra dilemman och frågeställningar utifrån främst etiska perspektiv. Vi anser att det finns etiska aspekter som kan skapa förståelse och bidra med perspektiv till våra dilemman och frågeställningar. De etiska aspekterna kan hjälpa oss i förståelsen kring vårt eget handlande, vårt ledarskap, relationen till kollegor och elever inom fritidshemmet. Därav känns det angeläget att utgå ifrån de etiskt valda perspektiven i vårt undersökande. Eftersom vårt handlande är något vi kan påverka och har kontroll över blir det angeläget att undersöka i relation till våra dilemman och frågeställningar. Vi ville få förståelse för hur det moraliska ansvaret stod i relation till våra dilemman.

Dygdetiskt perspektiv

Under denna rubrik beskriver vi dygdetiken och försöker förstå den i relation till våra dilemmasituationer. Vi använder oss av dygdetiken för att behandla vår frågeställning som handlar om relationen till kollegor. En viktig aspekt av vårt uppdrag är våra kollegor. Eftersom fritidshemmet har ett brett uppdrag och bl.a ska komplettera förskoleklassen och skolan i lärandet behöver vi utveckla goda relationer till övrig fritidspersonal och lärare. Det

är en slags grundförutsättning med goda och fungerande relationer till våra kollegor då vi ständigt befinner oss i en samarbetsprocess kring olika saker som rör eleverna. Med ett gott samarbete kollegor emellan har vi större förutsättningar att lyckas med vårt uppdrag.

För att få en djupare insikt i hur vi kan skapa dessa goda relationer har vi utgått ifrån Henriksen och Vetlesens teori om dygdetik. Begreppet dygd kan i enklare förklaring beskrivas som en moralisk klokhet eller en slags stabil attityd till att förverkliga det goda. Att kunna handla utifrån en dygd alltså i moralisk klokhet är ett sätt att visa mod och en strävan efter att få ut det bästa utav en situation. Människan lär sig dygd genom att exponeras för olika situationer eller sammanhang upprepade gånger för att kunna göra dem rätta handlingarna och på det sättet bli en god människa. Det krävs således övning av sammanhang för att ses som moralisk fullkomlig. Först då kan människan basera sina handlingar på de rätta valen. Man kan på så vis se dygden som ett kultiverande av sin karaktär, eller vägen till att bli en god människa. Enligt filosofen Alasdair MacIntyre handlar det dygdetiska perspektivet om att människan måste tänka igenom sina handlingar utifrån vad dem kan tänkas betyda för andra, och hur vi själva vill vara eller sträva efter att vara (Henriksen och Vetlesen, 2013, s.194-195). Den norske etikprofessorn Ivar Asheim menar däremot att en dygd inte först och främst ska ses som ett enskilt handlande, utan snarare hur man förhåller sig i relation till andra och till en gemenskap. När Asheim talar om dygder så refererar han till att detta även var något som Aristoteles för länge sedan tydligt uttryckte i sin syn på vad det goda livet bör innehålla och att de goda tingen som sker inte kommer i ett individuellt handlande utan mer i sociala sammanhang (Henriksen och Vetlesen, 2013, s.194f).

Om jag, Metin ska förstå mitt dilemma med Kerstin i undervisningssituationen så kan jag tolka dygdetiken som att jag inte handlar i dygd när jag motvilligt snäser av henne på det sättet jag gör. Dygdetikens syfte är att sträva efter att få det bästa utav en situation, vilket är ganska tydligt att jag inte gör i mitt dilemma. Även ifall mitt handlande beror på mina bristfälliga förutsättningar så skulle jag i dygd försöka möta problematiken annorlunda. Konsekvensen skulle då kunna bli att jag istället för att skada min relation till Kerstin bidra till att smitta av mig av mitt mod, min positiva attityd till att försöka främja digitaliseringen. Om Kerstin då nästa tillfälle hon hamnar i en sådan sits lutar mer på sin egen förmåga och inte ber mig om hjälp, kan det också skapa bättre förutsättningar för mig själv och vårt kollegium. Då skulle jag kunna hålla mina aktiviteter utan avbrott.

När jag, Metin tolkar Christophers dilemma utifrån ett dygdetiskt perspektiv blir frågan om det kollegiala samspelet viktigt. Eftersom dygden främst inte sker i ett enskilt handlande utan mer om hur man förhåller sig i relation till andra och gemenskapen så kan vi se Christophers handlade gentemot den övriga gruppen i ett dygdetiskt perspektiv. Ett mer moraliskt korrekt handlande skulle kunna vara att strunta i att fortsätta elda på om vikten av digitalisering och göra på ett annorlunda sätt. Christopher visar en viss moralisk klokhet genom att dels “ta temperaturen” innan- och under fritidsmötet på stämningen i kollegiet. Däremot kan man hävda att om Christopher varit mer moraliskt fullkomlig skulle han förstå och känna in situationen bättre och kanske ha ett annat upplägg på fritidsmötet. Hans ingång och upplägg skulle kunna baserat- och utgått ifrån övriga deltagares erfarenheter och på så vis skapat en situation under fritidsmötet där handlat karaktäriserades av dygd. Där digitaliseringen står för det goda och målet de skulle jobba emot.

Pliktetiskt perspektiv

Jag, Christopher försöker förstå Metins dilemmasituation ur ett pliktetiskt perspektiv. Genom att reflektera över Metins dilemma kan jag komma fram till hur jag själv bör betrakta min dilemmasituation i fråga om rätt och fel. Det pliktetiska perspektivet kan hjälpa oss att behandla våra frågeställningar. Det pliktetiska perspektivet kan hjälpa oss att förstå våra handlingar och bakgrunden till dem. Genom att känna våra plikter kan vi komma fram till vad som är rätt. Kännedomen om vad som är vår plikt är handlingsidentifierande. Genom att komma fram till vad som är vår plikt finner vi samtidigt den rätta handlingen (Henriksen & Vetlesen 2013, sid 147).

När jag läser Metins gestaltning där han tillfrågas av sin rektor att arbeta med digitalisering men inte ges några vidare förutsättningar ställer jag mig frågande till vilken som är hans främsta plikt. Det går att tolka gestaltningen som att Metin tackar ja på frågan angående att digitalisera fritidshemmet utan större eftertanke och för att han har ett intresse av just digitalisering. Vi kanske kan anta att Metin ser det som en lustfylld och rolig arbetsuppgift.

Enligt Henriksen och Vetlesens tolkning så ställer sig Kant kritisk till att basera handlingslivet på sådant man “känner är rätt” eller “känner lust till” för att man enligt Kant då hamnar i självmotsägelser (Henriksen & Vetlesen 2013, sid 148). Kommer Metin fram till att hans plikt är att alltid lyssna eller säga ja till sin chef och göra som hen säger kan det få konsekvenser för hans pedagogiska uppdrag. Då det inte ges tillräckliga förutsättningar för digitaliseringen

och jag gör antagandet att Metin behöver ta av sin planerande eller undervisande tid till att ägna åt digitaliseringsuppdraget.

Att prioritera digitaliseringen utan att få förutsättningar kommer med all sannolikhet få konsekvenser för både elever och kollegor. Kollegorna kommer få dra ett större lass i form av att planera och genomföra undervisning i fritidshemmet då Metin ägnar sig åt digitaliseringsuppgifter. En sådan prioritering utan uttalade förutsättningar kan bli en grogrund för irritation i kollegiet och arbetslaget och kommer alltså påverka relationerna till kollegorna. Eleverna drabbas eftersom det blir mindre planerad och genomförd undervisning av Metin. Eleverna kan även komma att drabbas indirekt av pedagogernas irritation i Metins arbetslag. Om vi ska söka en regel som bestämmer Metins handlande måste vi, enligt Kant se till om regeln är moraliskt förnuftig. För att bedöma om Metins handling är moralisk måste vi se efter vad som är de grundläggande principerna eller motiven bakom handlingen (Henriksen & Vetlesen 2013, sid 148). Vi har tidigare kommit fram till, enligt Kant att "lust till" inte är en acceptabel regel att basera sitt handlande på. Motivet att främja digitalisering kan vid en första anblick ses som en acceptabel regel men om vi förstår det som tidigare beskrivits att det drabbar både kollegor och elever kan vi inte universalisera denna handlingsregel.

Vi har tidigare kommit fram till och nämnt att elevperspektivet bör väga tungt i reflektion och vårt vidare handlande. Att utgå ifrån elevernas bästa när vi bestämmer en regel som ska styra vårt handlande skulle alltså vara önskvärt. Med eleverna i fokus kan vi hävda att det inte finns något egenintresse utan att vår regel styrs av det moraliska förnuftet. Vi kan hävda att vi inte styrs av en "yttre instans", en plikt som är ålagd oss från exempelvis vår chef. Vår plikt att handla utifrån elevernas bästa har sitt ursprung i oss själva och vår egen moraliska natur. Kant beskriver det som en verklig moralisk plikt (Henriksen & Vetlesen 2013, sid 158).

Efter att ha reflekterat över Metins perspektiv reflekterar jag, Christopher över mitt eget dilemma. Jag bör ur ett pliktetiskt perspektiv i situationen på fritidsmötet söka en regel som bestämmer mitt handlande. Detta för att bestämma mitt vidare handlande i relation till våra frågeställningar. Enligt Kant ska de moraliska handlingsreglerna kunna universaliseras (Henriksen & Vetlesen 2013, sid 148). Jag anser att en viktig regel är att genomföra det beslut som fattas av min chef, för att verksamheten ska fungera. Det är viktigt att kunna diskutera och ifrågasätta de beslut som fattas men i slutändan behöver man följa det som beslutas. Jag vill själv att beslut som jag är med och tar följs. I min roll som fritidshemslärare och

arbetslagsledare för fritidshemmet får jag ibland stå till svars för beslut som jag inte alltid varit delaktig i att ta. Beslut som fattats ovanför mitt huvud. Detta gör att jag ställer mig tveksam till att denna handlingsregel om att alltid följa chefens vilja håller om jag testat det mot det kategoriska imperativet (Henriksen & Vetlesen 2013, sid 151).

Ett visst självbestämmande kring direktiv och beslut som fattas utan delaktighet vill jag själv kunna välja att inte följa. Det finns andra yrkesetiska aspekter att väga in när jag väljer att följa en viss linje på mitt arbete. Exempelvis behöver det vara tydligt förankrat i kollegiet när det tillförs nya uppdrag eller direktiv, som min gestaltning behandlar.

Det vetenskapliga förhållningssättet som ska prägla frågor som rör undervisningen är viktig för mig. Ifall det fattas beslut som inte är förankrat i ett vetenskapligt förhållningssätt eller beprövad erfarenhet som rör undervisningen eller verksamheten har jag inte för ambition att följa dessa. Detta är en intention och regel som i reflektandet stärkts hos mig. Ett exempel på detta är från min egen arbetsplats när en pedagog från fritidshemmet under en arbetsplatsträff lyfter inför hela kollegiet att vi bör begränsa elevernas möjlighet att vistas i skolans närliggande skog för att det finns en skaderisk. Min dåvarande chef och rektor tog ett beslut på det mötet som gick i linje med vad den fritidspedagogen argumenterade för. Jag valde att inte följa det beslutet med motivationen att det inte var förankrat i ett vetenskapligt förhållningssätt. Jag motiverade mitt beslut att vistas med eleverna i den närliggande skogen med stöd i forskningen. När jag reflekterar över denna situation inser jag att olika personer har olika etiska motivationer och motiv till sina handlingar. Hos mig skapar det en större förståelse hos pedagogerna i fritidshemmet. Vi har olika förutsättningar och olika bakgrunder som gör att våra etiska motivationer kommer att se olika ut. Om jag som arbetslagsledare och fritidshemslärare försöker sätta mig in i mina kollegors situation tror jag det finns större möjlighet att förstå deras motivation till varför de handlar som de gör. Om jag kan förstå deras motivation kan jag också utgå från mina kollegor på ett annat sätt än om jag bara utgår från ledningens beslut eller mig själv. Däremot tror jag det förenklar både beslutsfattandet och omdömet om vi utgår regeln att undervisningen och vårt förhållningssätt ska grunda sig i beprövad erfarenhet och vetenskaplig grund. Om vi följer plikten att utgå från beprövad erfarenhet och vetenskaplig grund tror jag vi kan få en klarare bild av vad vi behöver prioritera när det kommer till digitaliseringen. Konsekvensen av att använda oss av den plikten skulle tror jag skulle öka tydligheten för oss som lärare och våra kollegor. Det skulle förenkla digitaliseringen av fritidshemmet.

Praktisk kunskap

Vi ställer oss frågande till hur vi, Christopher och Metin som har relativt lång erfarenhet inom skola och fritidshem fortfarande inte vet hur vi ska hantera digitaliseringen. Det finns fortfarande en osäkerhet kring hur vi ska förhålla oss inom skolan och vilken roll vi som fritidshemslärare ska ha gällande digitalisering. Vi båda upplever att vi i vår yrkesroll har olika uttalade och uttalade förväntningar på oss från huvudman, ledning och kollegor. Det kan exempelvis vara från huvudmän eller ledning att vi ska implementera ny teknik eller hantera digitala verktyg i undervisningen. Ofta sker detta utan dialog eller förankring hos oss inom fritidshemmet. Förväntningarna på oss belyser vi delvis i våra gestaltningar.

Digitaliseringen har pågått så länge vi jobbat inom skolan men det har intensifierats under senare år och kan beskrivas som en viktig komponent på alla nivåer i den svenska skolan. Vilket också har bidragit till att vårt jobb som fritidshemslärare har blivit än mer komplext. Vi befinner oss i våra berättelser i situationer där vi blir alltmer fundersamma över om vi någonsin kommer till ett vägskäl där vi får välja vad som är rätt sätt att arbeta utifrån. Det verkar snarare som att vi är fast i en slags loop som vi inte kommer ifrån. Trots komplexiteten som digitaliseringen bidrar med till vårt uppdrag ser vi många fördelar med den. Midtlund, Instefjord och Lazareva lyfter fram i en artikel *Digital communication and collaboration in lower secondary school* hur digitaliseringen kan bidra till att utveckla skolans värld. Genom att använda sig av digital teknik så får eleverna nya sätt att kommunicera och samarbeta på. Det kan öka elevernas förmåga till deltagande, samt kunskapen om hur de själva påverkas av den virtuella världen (Midtlund, Instefjord och Lazareva, 2021, s.65). Fördelar som dessa är en av orsakerna till att vi värnar om att främja det inom fritidshemmet men istället för att få gehör från chefer eller något slags medgivande från kollegor så får vi istället, ifrågasättande, sura miner och allmänt sämre relation till våra kollegor. I våra dilemman befinner vi oss i en sits där vi får känslan av en viss ambivalens gentemot digitaliseringen. Ambivalensen kan bero på flera orsaker och en viktig del i ambivalensen tror vi handlar om relationen till kollegorna. De sura minerna och ifrågasättandet kan förstås utifrån Dreyfus och Dreyfus kunskapsperspektiv där de förklarar skillnaderna mellan teoretisk och praktisk kunskap i sin text "Från nybörjare till expert" (Dreyfus & Dreyfus, 2017, s.311-324). Våra kollegor som jobbat länge kan anses experter inom det pedagogiska området i skolan. De har jobbat länge och samlat på sig så mycket erfarenhet att de utvecklat det som Dreyfus & Dreyfus beskriver som "know-how". Kunskap och en utvecklad förmåga om hur något är, som är så införlivat i personen att hon kan utföra sina göromål utan ansträngning. Exempelvis så följer en nybörjare

instruktioner från steg till steg medan experten väljer vilket steg som är lämpligt att följa utifrån situationen, på grundval av den erfarenhet och insikt hon tillägnat sig. En expert vet i allmänhet vad hon ska göra baserat på mogen och ökad förståelse (Dreyfus & Dreyfus 2017, sid 324).

När Dreyfus och Dreyfus talar om praktisk kunskap så menar dem att det är ett begrepp som är svårt att förklara med ord. De menar att praktisk kunskap är skillnaden mellan *att* kunna göra något till att veta *hur* man gör det. Den praktiska kunskapen sägs vara något som vi förvärvar genom mängdträning. Om vi exempelvis vill lära oss att cykla så känner vi säkerligen till de reglerna som måste följas för att kunna cykla men det är inte förens vi själva övat tillräckligt länge på att cykla vi vet *hur* man gör det (Dreyfus & Dreyfus, 2017, s.303).

När våra kollegor nu ställs inför digitaliseringen kan de anses som nybörjare på området digitalisering. En nybörjare saknar enligt Dreyfus och Dreyfus förmågan att se samband mellan olika situationer och sammanhang som hon står inför eftersom hon inte har tillräcklig erfarenhet (Henriksen & Vetlesen 2013, sid 225). Om vi ser på våra kollegors beteenden och inställning gentemot digitaliseringen i våra dilemmasituationer utifrån detta perspektiv kan det skapa en större förståelse för vad de går igenom. Från att vara experter och göra sitt jobb med minimal ansträngning till att behöva arbeta utan att riktigt förstå sammanhanget. Det kan vara en smärtsam upplevelse för en erfaren pedagog att helt plötsligt känna sig som en nybörjare. Med hjälp av detta kunskapsteoretiska perspektiv kan vi som fritidshemslärare men framförallt kollegor skapa förutsättningar för att skapa förståelse hos våra kollegor. För att förstå sambandet mellan olika undervisningssituationer och digitala verktyg.

Förutsättningarna

I denna del av vår text så behandlar vi vår andra frågeställning. Här vill vi ge läsaren en bild av vilka förutsättningar vi har för att digitalisera fritidshemmet och hur tillgången på digitala verktyg ser ut. Vi vill även framhålla vilka förutsättningar vi ges för att förverkliga den digitalisering vi förväntas göra.

Fritidshemmen i Sverige har olika förutsättningar när det kommer till digitalisering och användandet av digitala verktyg inom skolan. En stor faktor beror på ekonomiska förhållanden i kommunen men även vilken typ av beslut som fattas inom kommun. Även den enskilda rektorn spelar en stor roll inom digitaliseringen. Vilka digitala verktyg man prioriterar att köpa in i vilket syfte till skolan och hur dessa fördelas spelar också in. Köper man in exempelvis smartboards är dessa stationära, väggfasta och avsedda att användas i den traditionella klassrumsundervisningen och gynnar inte fritidshemmet på samma sätt som om man skulle köpa in exempelvis Ipad. Ipaden är portabel och kan användas i olika miljöer och för skilda syften. Den kan användas i klassrumsundervisningen under skoltid och samtidigt vara ett verktyg för exempelvis digitalt skapande under fritidstid. En viktig del när man anskaffar digitala verktyg till skolan är att tydliggöra syftet med dessa verktyg och vilka användare de är avsedda för. Vi upplever att ämneslärarna som profession har en högre status inom skolan gentemot fritidshemslärarna så det blir därför viktigt med tydliggörande vilka användarna av de digitala verktygen är. Annars riskerar vi att fritidshemslärarna står tillbaka gentemot ämneslärarna i tillgången och användandet av de digitala verktygen då vi inte känner oss berättigade fullt ut att nyttja de digitala resurserna. Ur ett optimalt perspektiv behöver det finnas en tydlighet som ser till båda professionerna inom skolan. Vi anser att den enskilda rektorn bär ett stort ansvar för digitaliseringen inom skolan då hen är högst ansvarig ledare på enheten. Rektorn är den inom skolan med mest makt att skapa materiella och personella förutsättningar för att främja digitaliseringen inom fritidshemmet.

Vi som fritidshemslärare är oftast ansvariga för undervisningen i fritidshemmet. Här har vi en möjlighet att främja digitaliseringen genom att planera undervisningen så att den sker med, eller genom digitala verktyg. Ett problem som kan uppstå med den planerade undervisningen inom fritidshemmet är att den genomförs av andra än just den ansvariga fritidshemsläraren. Eftersom det finns brist på utbildade fritidshemslärare är det ofta inte möjligt att den lärare som planerade undervisningen har möjlighet att genomföra den i praktiken. Om den

fritidspersonal som genomför undervisningen saknar kompetens eller utbildning kan det få konsekvenser för eleverna i förlängningen. Användningen av digitala verktyg i fritidsverksamheten som sker utan syfte, eftertanke eller närvaro av vuxna kan bidra till en negativ upplevelse av tiden på fritids för eleverna och det finns en risk att de digitala verktygen missbrukas av eleverna på olika sätt. Här nedan följer ett utdrag ur Christophers observation som beskriver hur förutsättningarna i ett fritidshem kan se ut:

Utdrag ur Christophers observation: Den tredje stationen jag besöker är i ett av klassrummen och aktiviteten kallas "just dance". Det är ursprungligen ett tv-spel med samma namn och det går ut på att dansa och få poäng. Nu visas samma sånger som på spelet men via youtube på klassrummets projektorduk som hänger över whiteboardtavlan. Det är ungefär 12-15 elever i klassrummet och det står en handfull elever och dansar inlevelsefullt till musiken. 2-3 elever står vid datorn som är placerad på klassrumslärares kateder i ett av klassrummets hörn. Musiken dånar men jag ser på elevernas minspel och kroppsspråk att de dividerar om makten över datorn. Resten av eleverna står eller sitter utpositionerade i klassrummet längs väggarna. Någon ritat medan andra studerar de som står och dansar. Längre bak i klassrummet står några elever och rör sig till musiken i vad som kan tolkas som en alternativ scen för blyga. Det är en jämn fördelning mellan pojkar och flickor.

Jag inväntar att låten ska ta slut innan jag går igenom klassrummet för att tilltala eleverna som står vid datorn. De klagat på varandra samtidigt som de gruffas om att stå centrerad framför datorn och bestämma nästa låt. De noterar mig knappt. Innan jag handgripligen går emellan dem och ställer mig demonstrativt med datormusen i handen. Elsa basunerar ut att Oliver går in på andra saker på youtube än just dance.

Jag stänger ned youtube och endast datorns skrivbord är nu projicerat på tavlan. Eleverna i klassrummet tittar på mig förvirrat. Lite som att luften har gått ur. De undrar vad som ska hända härnäst. Detta är medvetet av mig eftersom jag vill ha deras uppmärksamhet samtidigt som jag vill lugna stämningen en aning i klassrummet, som är aningen uppskruvad. Jag ställer lugnt en öppen fråga om vilken pedagog som håller i aktiviteten och om någon vet vart hen är. Jag får lite olika svar och förstår av svaren att en pedagog har startat upp aktiviteten och sedan låtit

eleverna sköta den själva. Jag meddelar eleverna att det är paus i aktiviteten och att de får lyssna på en högläsningssaga en stund medan de ritar.

Jag letar efter en pedagog på avdelningen och får tag i Melissa som precis avslutat ett samtal med en förälder i en av hallarna. Ingen annan syns till. Jag ifrågasätter hur de tänkt med "just dance" aktiviteten. Om den var planerad eller spontan, om de kände till att youtube har åldersgräns och om det var meningen att aktiviteten skulle ledas av eleverna själva. Melissa svarar att de inte var hon som planerat upp aktiviteten utan en annan pedagog som gått hem för dagen. Melissa tror att aktiviteten var planerad men vet inte med säkerhet. Hon kunde heller inte svara på hur de tänkte med åldersgränsen. Melissa menade att de brukade titta på youtube men att eleverna bara fick titta på "just dance" videos.

I observationen kan vi se att eleverna hamnar i en situation där de är utelämnade till sig själva med digitala verktyg. Utan närvaro av vuxna uppstår konflikter kring de digitala verktygen och de missbrukas genom att en elev väljer att visa olämpligt innehåll för resten av gruppen. Istället för att använda de digitala verktygen till att skapa en inkluderande gruppaktivitet blir det en aktivitet där istället elevernas makt i elevgruppen förstärks och kommer till uttryck. Vi kan skönja hur olika hierarkiska förhållanden i gruppen kommer till uttryck genom att vissa elever tar kontroll över de digitala verktygen och hur andra elever positionerar sig i klassrummet.

Vi tolkar genom tidigare erfarenhet och innehållet i observationen att närvarande pedagoger med utbildning och digital kompetens är en viktig aspekt och förutsättning för elevers lärande. Midtlund, Instefjord och Lazareva påpekar i sin artikel *Digital communication and collaboration in lower secondary school* en viss problematik med att främja digitaliseringen. Där dom menar att läroplanen kompletterats med ett fokus på främjandet av det digitala användandet men inte hur det bör ske i undervisning (Midtlund, Instefjord & Lazareva, 2021, s.65). Även denna brist på tydlighet kring hur vi använder de digitala verktygen kan ses i observationen då eleverna lämnas ensamma, i tron att det ska ha tillräcklig omdömesförmåga att hantera den digitala världen.

Kompetens och utbildning kan ses som en förutsättning för IT-användandets syfte och kan ses som en kvalitativ markör. Forskning har dock visat att kvantitet i användningen av IT-verktyg

är viktig för en smartare och mer varierad IT-användning. Vilket resulterar i att både elever och lärare lär sig utnyttja mer av IT-verktygens potential och väljer verktyg efter vilken uppgift som ska lösas. Kvantiteten bidrar alltså till att höja resultaten inom skolan (Hylén 2013, sid 9). Vi bör alltså inte slopa användningen av digitala verktyg eller förneka eleverna dessa utan skapa så goda förutsättningar för användning av digitala verktyg som möjligt. Däremot behöver det inte från elevernas sida ske i ensamhet som observationen beskriver.

I min, Metins observation så valde jag att titta på hur en pedagog med erfarenhet av att använda sig av digitala verktyg hanterade ett lärtillfälle. I mitt dilemma så berättar jag om hur min kollega i fritidshemmet som ska använda sig av digitala verktyg vid ett liknande lärtillfälle är osäker på sin egen förmåga att lösa det tekniska problemet som uppstår. Jag har vid tidigare tillfälle givet en kortare introduktion till kollegor för att stärka deras självförtroende i användningen av digitala verktyg men inte i den graden jag önskat, som också beskrivs tydligt i mitt dilemma. Det jag ville få ut av min observation var att observera och jämföra det Dreyfus och Dreyfus beskriver som praktisk kunskap, med undervisande lärare och digitala verktyg i en lärsituation. Jag ville observera en kollega som har lite mer vana inom området handskas med digitala verktyg. Min ambition var att observera lärarens praktiska kunskap och stadiebestämma den utifrån Dreyfus & Dreyfus olika stadier "Från nybörjare till expert". Till skillnad från Christophers observation som utspelar sig i en friare digital miljö så valde jag att titta på en mer styrd aktivitet under en matematiklektion. Dels för att kunna se om vi kunde jämföra skillnaderna hur det ser ut under skoltimmarna kontra fritidshemmets lite friare ramar, men också hur en erfaren pedagog behandlar en liknande situation som exemplet med Kerstin i mitt dilemma (Dreyfus & Dreyfus 2017, s. 303-304). Nedan följer ett utdrag från min observation:

Det har precis ringt in från lunchrasten och eleverna i årskurs två smäller upp dörren till hallen och stormar in som ett gäng kalvar på grönbete. Idag handlar det om att så snabbt som möjligt komma in och sätta sig. Det är dags för mattelektion, inte vilken mattelektion som helst utan med datorer och bluebots. Upplägget för lektionen är relativt simpelt (i mina ögon). I elevernas mattebok så finns det en digital kod som eleverna kan logga in på och göra uppgifter som är webbaserade. Utöver detta finns det även uppgifter via den digitala tjänsten matteappen, som erbjuder en lite mer avancerad nivå, en nivå som kallas kängurumatte. En kort genomgång tas upp av klassläraren innan dem får sätta igång, jag noterar att sorlet som vanligtvis uppstår

efter en genomgång inte hinner starta under denna lektion, märkligt nog. Eleverna hämtar tysta som möss sina datorer och utan några som helst bekymmer, öppnar upp och loggar in. Någon enstaka elev har svårt med lösenordet men sen är dem igång. Sen sitter de där som tända ljus som om dem redan var ett gäng kontorsarbetare. Fascinerande och noterbart att de enbart har arbetat med datorer ett fåtal gånger under tidigare år. Jag vet inte riktigt om jag ska bli mörkrädd eller fascineras av att eleverna under hela lektionen behåller en nästintill knäpptyst nivå i klassrummet. Jag som trivs bra med det digitala ser det mest som att det är ett tecken på att detta är samhället eleverna idag lever i och kommer växa upp i. Så egentligen ingen anledning till att låta sig chockas. Dessa elever kan vara uppfinnarna till svävande bilar. Som avslutande moment för lektionen så får eleverna möjlighet att arbeta med programmeringsverktyget bluebot. Bluebot är en digital robotmus som går att programmera fysiskt med hjälp av knapparna på ryggen. Till blueboten kommer också olika mattor som blueboten färdas på. Eleverna får göra olika uppdrag även här på olika nivå, det finns laminerade kort i vilken grad man tycker sig vara lagom svårt. Det kan handla om allt ifrån att navigera blueboten från punkt A till B, eller i en mer avancerad form där eleverna måste se upp för vissa hinder på vägen, detta kräver mer precision och samtidigt lite mer av elevernas problemlösningsförmåga. När lektionen avslutas är det flera elever som inte vill sluta då de tydligen tycker det är väldigt roligt under dessa lektioner. Men lyckas till slut avsluta för dagen.

Under denna observation så reflekterade jag över skillnaderna på hur lättsamt det kan vara att få till en digital miljö för eleverna när man har erfarenhet av det sedan tidigare. (Vilket jag vet att både denna klass och pedagog har) Om jag utgår ifrån Dreyfus och Dreyfus teorier om praktisk kunskap så skulle jag kunna tolka denna situation som att pedagogen i fråga besitter en viss högre nivå än nybörjaren. Då jag upplevde att hen hanterade lektionstillfället på ett mer självsäkert sätt. Jag vill minnas att det sas tidigare år att det inte var en självklarhet för vare sig eleverna eller personal att arbeta med digitala verktyg. Utan det kan ses som ett kvitto på hur långt de lyckats komma med enbart ett kontinuerligt användande. Detta är ett exempel på hur man givit förutsättningar för elevernas digitala kompetens att utvecklas. Även om det i detta fall var så att pedagogen i observationen har viss vana kring det digitala så är det inte helt osannolikt att det regelbundna användandet av digitala verktyg är en av anledningarna till att pedagogen gått ifrån en nybörjarroll till en mer behärskad kompetensnivå. Då Dreyfus och

Dreyfus, hävdar att det är övningen som stärker den praktiska kunskapen och att den kan gå förlorad ifall vi inte utövar den (Dreyfus & Dreyfus, 2017, s.304).

Främjandet

Under denna rubrik har vi valt att lägga fokus på hur vi kan göra för att främja digitaliseringen inom fritidshemmet, utifrån den sits vi båda befinner oss i våra dilemman. Vi har valt att ha med delar ur våra observationer för att belysa hur olika digitala miljöer utspelar sig i verkligheten och om det kan ge oss nya insikter för hur vi på bästa sätt kan få in mer digitalisering på fritidshemmet utan att göra avkall på vårt pedagogiska uppdrag.

Vi framhåller i våra relativt liknande dilemman hur vi bör hantera digitalisering i fritidshemmet och trots våra olika erfarenheter av digitaliseringsprocesser och digitala verktyg så har vi en gemensam nämnare, som är att vi jobbat ungefär lika länge inom skolvärlden och tagit del av digitaliseringen som skett under tiden. Något vi båda upplever är att digitaliseringen ökat i skolans värld under senare år. Det syns i styr- och policydokument. Ett exempel på intensifieringen av digitaliseringen är den nationella digitaliseringsstrategin för skolan som lanserades 2017. I strategin definieras digitaliseringen som avgörande för likvärdig utbildning och som en naturlig del för alla inom skolan. Både för elever, lärare och rektorer (Gullberg & Svensson 2020). Vi har båda inom ramen för vårt arbete men även i vår utbildning jobbat med digitaliseringen och digitala verktyg. Vi är övertygade om att undervisning genom digitala verktyg kan gynna elever och höja kvalitén i fritidsverksamheten. En del av problematiken vi båda brottas med i våra respektive verksamheter är hur vi ska främja de digitala verktygen i fritidshemmet.

Ett sätt att främja digitaliseringen inom fritidshemmet och samtidigt fullgöra vårt pedagogiska uppdrag är att medvetet arbeta med digitala verktyg, där vi exempelvis har stora möjligheter att utveckla barnens sociala och virtuella kompetens (Hedlund & Malmsten 2018, s.7).

Genom att i traditionella fritidsaktiviteter använda mer digitala verktyg. En som ger ett gott exempel på hur en sådan fritidshemsmiljö skulle kunna se ut är fritidshemsläraren Åsa Anevik. I *“Fritidspedagogiskt lärande”* skriver hon om en grupp elever som leker att de driver en resebyrå. Inne på resebyrån finns det massa olika broschyrer där eleverna kan läsa om priser och reslängder. Bortsett från att det är en lek som tränar flera av eleverna förmågor, såsom rollfördelning, turtagning och kommunikation, samt faktainhämtning och

begreppsbildning, det är även en lek där man använder sig av digitala verktyg. Genom dessa verktyg så har de designat resebroschyrer med hjälp av en app och med hjälp av internet hittat rätt reslängd och priser. Anevik menar att om vi arbetar på detta sätt så ger man eleverna grundläggande träning i digital teknik, och på samma gång får kunskap om digitaliseringens påverkan på samhället (Anevik, 2018, s.17-18).

Avslutande tankar

Med våra avslutande tankar vill vi sammanfatta vart vi befinner oss i slutskedet av denna skrivprocess och beskriva vad denna essä inneburit för oss. Idén till detta arbete föddes i diskussioner om användandet av digitala verktyg i skolmiljön. Vi båda delade liknande erfarenheter kring digitaliseringen. Dels från vår gemensamma arbetsplats för ett antal år sedan men även på olika arbetsplatser på varsitt håll under senare år. Vi skrev ut våra erfarenheter i form av gestaltningar som skulle belysa svårbedömda händelser. Dessa händelser var dilemmasituationer som vi upplevt i fritidshemmet där vi båda stått inför svårigheter med digitaliseringen. Svårigheterna bestod i val och prioriteringar som rörde främjandet av digitalisering, bortprioritering av delar av vårt pedagogiska uppdrag som står formulerat i skolans läroplan, elevernas behov och relationen till våra kollegor. Vi formulerade ett antal frågor utifrån detta tema och våra dilemmasituationer. Vi fortsatte processen med att undersöka dessa frågor i essäform med hjälp av olika perspektiv. Vi valde etiska men även kunskapsteoretiska perspektiv i vår undersökning. Förutom reflekterande utifrån litteratur och forskning tog vi hjälp av vår handledare, kurskamrater och diskussionerna oss emellan när vi reflekterade.

Nu i slutskedet av vår skrivprocess kan vi se att vi fått fler perspektiv på våra egna dilemman och kommit närmare ett svar på våra frågeställningar. Med det menar vi att ingenting är svart eller vitt i dessa komplexa frågor och det finns kanske inga tydliga svar men för oss båda känns det som om dimman har skingrat sig en aning. Vi känner oss tryggare i våra frågeställningar och kan belysa dessa från olika perspektiv. Vi förstår att främjandet av digitaliseringen inom fritidshemmet hänger ihop med våra förutsättningar. Det går att ha en god relation till kollegorna och samtidigt främja digitaliseringen. Genom att förstå oss själva genom våra dilemman utifrån olika perspektiv kan vi även förstå våra kollegor. Det ger oss förutsättningar att skapa utrymme för våra olikheter att jobba tillsammans mot en digitalisering av fritidshemmet. För oss handlar det inte längre lika mycket om att prioritera

antingen det pedagogiska uppdraget eller digitaliseringen. Det ena utesluter inte det andra. Dessa går i större utsträckning att integrera med varandra.

Denna studie har varit givande på många sätt och värdet ligger i att vi utifrån oss själva och vårt eget handlande kunnat titta på våra dilemman utifrån olika perspektiv. Studien har vidgat båda vår syn på problematiken men även hjälpt oss att se lösningar på våra frågor. Denna studie har breddat vår arsenal av perspektiv som vi kan ta med oss i vårt vidare handlande.

Källförteckning

- Alsterdal, L. (2014). Essäskrivande som utforskning, I: Burman, A. (red.). *Konst och lärande. Essäer om estetiska lärprocesser*, Stockholm: Södertörns Högskola. ss. 47 - 73.
- Anevik, Å. (2018). Ett digitalt arbetssätt som en tillgång. I: Wallman, Jonas (red.). *Fritidspedagogiskt lärande*. Stockholm: Lärarförlaget.
- Midtlund, A, Instefjord, J, E & Lazareva, A. 2021. *Digital communication and collaboration in lower secondary school*. <https://doi.org/10.18261/issn.1891-943x.2021-02-03>
- Dahlin-Ivanoff, S. (2017). Fokusgruppsdiskussioner. I: Ahrne, G. & Svensson, P. (red.). *Handbok i kvalitativa metoder*. Stockholm: Liber. ss. 81 - 92.
- Dreyfus, L, H och Dreyfus, E, S. (2017). Fem steg från nybörjare till expert. I: Hjertström, Lappalainen, J. (red.). *Klassiska texter om praktisk kunskap*. Huddinge: Södertörns högskola. ss. 303-324.
- Gullberg, J. Svensson, J. 2020. *Digitaliseringen i skolan - ännu en utmaning för lärarprofessionen?* [Digitalisering i skolan — Organisation & Samhälle \(org-sam.se\)](https://www.org-sam.se/).
- Gustafsson Nyckel, J (2020). Vägen mot det undervisande fritidshemmet. I: Haglund, B, Gustafsson Nyckel, J & Lager, K (red.) *Fritidshemmetspedagogik i en ny tid*. Första upplagan. Malmö: Gleerups. ss.59-77.
- Henriksen, J-O. & Vetlesen, A, J. (2013). *Etik i arbete med människor*. Lund: Studentlitteratur.
- Barnkonventionen: *FN:s konvention om barnets rättigheter*. (2016). Stockholm: BRIS.
- Hylén, J. (2013). *Digitalisering i skolan - En kunskapsöversikt*. Skåne: Ifous, Skola/Kommunförbund. [Ifous-Digitalisering-i-skolan-2013_11-1.pdf \(janhylen.se\)](https://www.ifous.se/om-ifous/rapporter/2013-11-11-digitalisering-i-skolan-11-1.pdf) (Hämtad 12-11-2021).
- SFS 2010:800. *Skollagen*. Stockholm: Utbildningsdepartementet. [Skollag \(2010:800\) Svensk författningssamling 2010:2010:800 t.o.m. SFS 2021:452 - Riksdagen](https://www.skollagen.se/SFS/2010:800) (Hämtad 02-11-2021).
- Skolverket (2019). *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011: reviderad 2019*. Stockholm: Skolverket. <https://www.skolverket.se/getFile?file=4206> (Hämtad: 02-11-2021)
- Skolverket (2014). *Skolverkets Allmänna råd med kommentarer – Fritidshem*. Stockholm Fritzes.

Skolverket (2017). *Få syn på digitaliseringen på grunskolenivå- Ett kommentarmaterial till läroplanerna för förskoleklass, fritidshem och grundskoleutbildning.*

<https://www.skolverket.se/publikationer?id=3783>.

Wallman, J. (2018). Vårt uppdrag - ett viktigt lärande . I: Wallman, Jonas (red).

Fritidspedagogiskt lärande. Stockholm: Lärarförlaget. ss.137-150.

Öhlander, M, (1999). ”Deltagande observation i etnologiskt fältarbete”. I: Kaiser, L &

Öhlander, M. (red.) *Etnologiskt fältarbete* Lund, 1999: Studentlitteratur.